

Žene u parlamentu – samo kvota ili stvarni uticaj?

Rodna ravnopravnost u Narodnoj skupštini Republike Srbije

Otvoreni parlament

Mart, 2014.

SADRŽAJ

Sadržaj.....	2
1. Uvod	3
2. Institucionalni i društveni kontekst učešća žena u parlamentu.....	5
3. Učešće žena u telima i aktivnostima NSRS.....	6
3.1 Zastupljenost žena u plenumu i telima NSRS	7
3.2 Aktivnost poslanika i poslanica	11
4. Percepcije i iskustva nejednakog tretmana	14
5. Percepcije mogućnosti za dalje unapređivanje RR u NSRS	17
6. Zaključci.....	22
Literatura	24

1. UVOD

Analiza rodne ravnopravnosti u Narodnoj skupštini Republike Srbije nastala je kao deo inicijative „Otvoreni parlament“ koji sprovodi koalicija organizacija civilnog društva uz podršku ISC, sredstvima USAID-a. Analiza se temelji na nalazima istraživanja koje je tokom jeseni 2013. godine sproveo SeConS.

Istraživanje rodne ravnopravnosti u NSRS predstavljalo je jednu od istraživačkih komponenti u okviru istraživanja o kontrolnoj funkciji parlamenta. Istraživanje o kontrolnoj funkciji parlamenta je pak, deo šireg istraživanja o zakonodavnim i kontrolnim funkcijama parlamenta koje je sprovedeno u više etapa u periodu 2012-2014 od strane istraživača Otvorenog parlamenta.

Najvažniji ciljevi istraživanja rodne ravnopravnosti u NSRS bili su:

- Da se sagledaju različiti aspekti zastupljenosti žena u plenumu i telima parlamenta, kao njihovog učešća u zakonodavnim i kontrolnim funkcijama parlamenta;
- Da se ispituju subjektivne percepcije poslanika i poslanica o dostignutoj rodnoj ravnopravnosti u parlamentu, postignućima i još uvek očuvanim praksama u kojima se reprodukuju neke forme rodnih nejednakosti;
- Da se ispituju eventualna lična iskustva nejednakog tretmana kojima su bile izložene poslanice.
- Da se uoče stavovi poslanika i poslanica o tome da li je potrebno dalje unapređivati rodnu ravnopravnost u NSRS, kao i njihove percepcije o tome u kojim oblastima i na koje načine je to moguće i potrebno učiniti;

Istraživanje je sadržalo **kvantitativnu i kvalitativnu komponentu**. U okviru kvantitativne komponente sprovedeno je anketno istraživanje uz pomoć strukturiranog, standardizovanog upitnika. Namera istraživača je bila da se anketnim istraživanjem obuhvate svi poslanici i poslanice, međutim, u istraživanje se uključilo 105 poslanika/ca. Po pravilu, u ovakvim istraživanjima teško je obezbediti dovoljan broj ispitanika zbog njihove zauzetosti i nespemnosti da odgovaraju na pitanja o svom radu. Ovoga puta, poslanici Narodne skupštine Republike Srbije pokazali su izuzetno veliku spremnost da odgovaraju na pitanja i na taj način doprinesu otvorenosti rada parlamenta. U okviru kvalitativne komponente istraživanja obavljani su dubinski, polustrukturirani intervjui sa 20 poslanika/ca iz različitih stranaka.

Autori istraživanja zahvaljuju se svim poslanicima i poslanicama Devetog skupštinskog zasedanja koji su učestvovali u istraživanju, kao i zaposlenima u Stručnoj službi NSRS, bez čijeg profesionalizma i predusretljivosti realizacija istraživanja ne bi bila moguća.

Ovaj izveštaj sadrži nekoliko osnovnih celina. Nakon prezentovanja osnovnih karakteristika institucionalnog okvira i društvenog konteksta u kome se oblikuje učešće žena u najvišoj instituciji zakonodavne vlasti, prikazani su nalazi o zastupljenosti žena u plenumu i ključnim odborima NSRS, kao i o karakteristikama i percepcijama učešća poslanika i poslanica u različitim parlamentarnim aktivnostima. U narednom poglavlju izloženi su nalazi o percepcijama i iskustvima rodne segregacije i nejednakog tretmana u parlamentu, dok je u poslednjem delu pažnja usmerena na percepcije mogućnosti daljeg unapređivanja rodne ravnopravnosti u NSRS.

2. INSTITUCIONALNI I DRUŠTVENI KONTEKST UČEŠĆA ŽENA U PARLAMENTU

Učešće žena u najvišem zakonodavnom telu značajno je iz više razloga: zbog jednakih mogućnosti koje žene i muškarci treba da imaju u ostvarivanju prava, među kojima je svakako značajno učešće u javnom (političkom, ekonomskom, kulturnom i društvenom) životu; zbog razvoja demokratskog i socijalno pravičnog društva u kome predstavnici različitih grupa, pa i onih definisanih prema rodu, treba da ostvare jednake mogućnosti participacije i uticaja na javne politike i životne uslove; zbog racionalne „upotrebe“ ljudskih resursa u svrhu ostvarivanja razvoja, jer isključivanje žena znači i odbacivanje njihovih doprinosa za ukupan društveni razvoj.

Istovremeno, učešće žena u zakonodavnoj vlasti i šire, u politici, snažno je determinisano institucionalnim okvirom, karakteristikama rodnog režima, odnosno ukupnim položajem žena u društvu, kulturnim obrascima i sl. Brojne analize i istraživanja rodne ravnopravnosti u Srbiji ukazuju da je položaj žena u ključnim aspektima nepovoljniji u odnosu na muškarce, kako zbog aktuelnih uslova, tako i zbog nasleđa iz prošlosti. Društvene promene kroz koje je Srbija prošla u poslednjih dvadeset godina odrazile su se i na promene u rodnim režimima. U periodu socijalizma, rodni režimi su sadržali osobenu protivrečnost stoga što su žene u sferi javnosti, odnosno zapošljavanja, obrazovanja, socijalnih beneficija, ostvarivale visoko učešće, dok su se u sferi privatnosti reprodukovali neravnomerni odnosi u kojima su žene preuzimale većinu odgovornosti za brigu o porodici i domaćinstvu (Milić, 1994; Blagojević, 2002). Nakon sloma socijalizma, u uslovima urušavanja institucija, produbljivanja ekonomske i društvene krize uočavaju se trendovi retraditionalizacije i repatrijarhalizacije (Blagojević, 2002: 294). Ove trendove odlikuje značajno povlačenje žena iz sfere javnosti, pre svega sa formalnog tržišta rada, u sferu privatnosti u kojoj njihovi resursi bivaju stavljeni u funkciju brige o porodici i domaćinstvu.

Ovi trendovi su se odrazili i na političku participaciju žena, koja je tokom socijalističkog perioda bila na višem nivou nego nakon uvođenja višestranačkog sistema. Iako se ocenjuje da je politička participacija žena tokom socijalizma predstavljala više formalno ispunjavanje kvota nego što je omogućavala stvarni uticaj na politike (Gudac Dodić, 2006), već sama činjenica da je nakon prvih višestranačkih izbora udeo žena u parlamentu iznosio samo 1,6% ukazivala je na izrazito pogoršanje uključenosti žena u političke strukture. Tokom 1990ih godina taj udeo se samo neznatno povećao (na 4,4% u 1992, pa na 6,4% u 1997. godini). Participacija žena u zakonodavnoj vlasti povećavala se i u narednoj deceniji, pa je nakon izbora 2000. godine iznosila 10,8%, 2003. godine 12,4%, da bi njihov udeo značajno porastao nakon izbora 2008. godine na 21,6%¹.

Pored toga, ulazak u procese reformi nakon 2000. godine donosi i nastojanja da se rodna ravnopravnost unapredi kroz (re)definisanje institucija, i razvoj politika eksplicitno usmerenih ka ovom cilju. U ovom periodu uspostavljeni su važni institucionalni mehanizmi za unapređivanje rodne

---

¹ Ferida Čustović, *Žene u političkom i javnom životu Srbije: ka evropskoj perspektivi*, master rad, 2011.

ravnopravnosti², usvojen je Zakon o ravnopravnosti polova (Službeni glasnik RS, br. 104/2009), Zakon o zabrani diskriminacije (Službeni glasnik RS, br. 22/2009), revidirani su različiti relevantni zakoni (poput Zakona o porodici, Krivičnog zakona, Zakona o radu, Zakona o zapošljavanju i sl.), usvojena je krovna Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje ravnopravnosti polova (2008-2014), kao i Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima (Sl. glasnik RS, br. 27/2011).

Opisani reformski napori doneli su izvesna poboljšanja u pogledu učešća žena u političkim strukturama i procesima donošenja politika. Deveti saziv NSRS prvi put ispunjava uslove propisane Zakonom o ravnopravnosti polova, prema kojima je neophodno ostvariti učešće žena u zakonodavnoj vlasti od 30%. Međutim, učešće žena u izvršnoj vlasti i dalje ostaje na značajno nižem nivou i u aktuelnom sastavu Vlade RS svega je 2 žene, što zapravo čini udeo od 9,5%. Udeo žena u lokalnim organima vlasti prosečno je niži od centralnog nivoa. Naime, udeo žena među odbornicima skupština opština iznosi 28,6%, sa velikim razlikama između opština, gde je recimo u Pirotu udeo žena izuzetno nizak (3,6%), a u niškoj opštini Pantelej znatno viši od proseka (47,8%) (Republički zavod za statistiku, Opštine u Srbiji, 2013). Naravno pitanje ravnopravnog učešća žena u političkim strukturama, institucijama vlasti i procesima oblikovanja politika nikako se ne sme svesti na puko prebrojavanje. Ipak, treba imati na umu da bez ravnopravne zastupljenosti svakako ne može doći ni do ravnopravnog učešća, niti jednakog uticaja na politike i procese. U narednom poglavlju izloženi su nalazi istraživanja, koji upravo ukazuju na zastupljenost i učešće žena u zakonodavnoj vlasti na republičkom nivou.

3. UČEŠĆE ŽENA U TELIMA I AKTIVNOSTIMA NSRS

Kada se nastoji sagledati učešće žena u parlamentu, potrebno je obratiti pažnju istovremeno na objektivne činjenice o tome u kojoj su meri zastupljene u plenumu i važnim telima, ali i na subjektivne percepcije, odnosno načine na koji poslanice i poslanici doživljavaju to učešće žena. Važno je uočiti da li je učešće poslanika i poslanica obeleženo nekim obrascima nejednakosti kada su u pitanju različite aktivnosti koje obavljaju u parlamentu, ali je takođe važno uočiti i na koji način oni subjektivno doživljavaju te obrasce i prakse, to jest, da li ih prepoznaju i kako ih vrednuju. U ovom delu analize stoga ćemo prvo pažnju posvetiti zastupljenosti žena (objektivnim i subjektivnim aspektima), a potom karakteristikama učešća, aktivnosti poslanika i poslanica, te subjektivnim percepcijama u vezi sa tim učešćem.

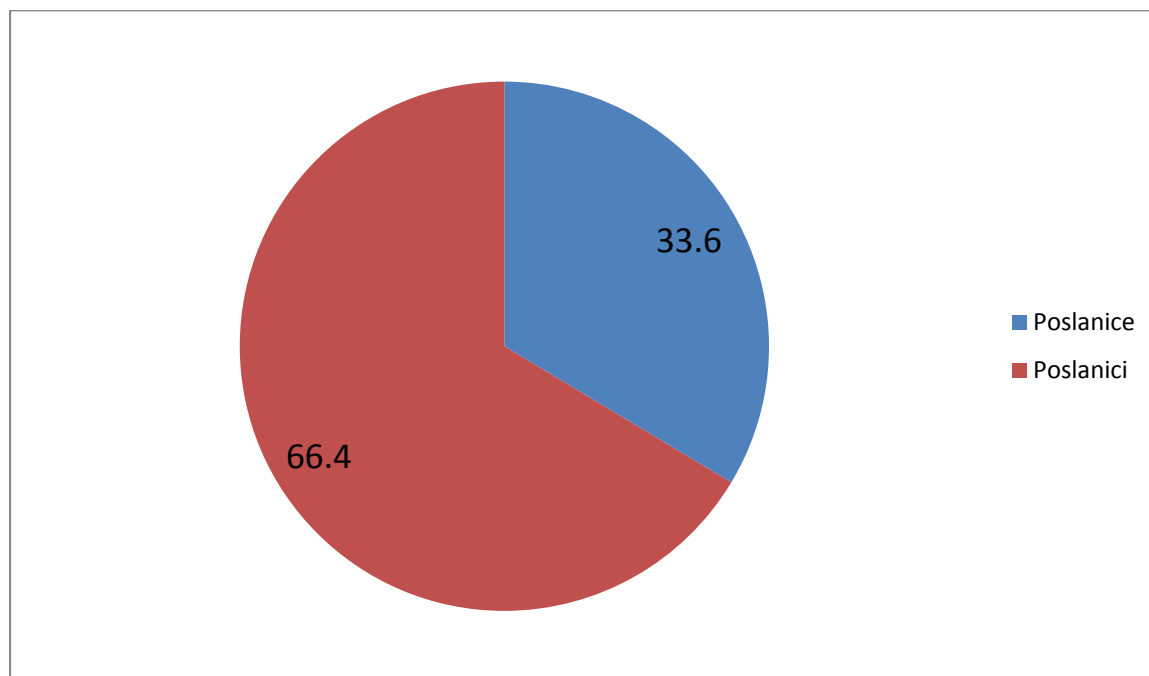
² Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije, Savet za ravnopravnost polova Republike Srbije, Odbor za ravnopravnost polova Narodne Skupštine Republike Srbije, Zaštitnik građana, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova AP Vojvodine, Odbor za ravnopravnost polova Skupštine AP Vojvodine, Pokrajinski Zavod za ravnopravnost polova, Pokrajinski ombudsman, Lokalni mehanizmi za ravnopravnost polova.

3.1 ZASTUPLJENOST ŽENA U PLENUMU I TELIMA NSRS

Zakon o ravnopravnosti polova članom 3 definiše politiku jednakih mogućnosti. Ovim članom se propisuje da „organi javne vlasti razvijaju aktivnu politiku jednakih mogućnosti u svim oblastima društvenog života“, a politika jednakih mogućnosti „podrazumeva ravnopravno učešće polova u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka koje su od uticaja na položaj žena i muškaraca“. Članom 14 propisuje se jednaka dostupnost poslova i položaja: „Ako zastupljenost manje zastupljenog pola u svakoj organizacionoj jedinici, na rukovodećim mestima i u organima upravljanja i nadzora iznosi manje od 30%, organi javne vlasti su dužni da primene afirmativne mere u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i Zakonom o državnoj upravi“.

U poslednjem, devetom sazivu NSRS nalaze se 84 poslanice, što čini udeo žena među poslanicima od 33,6% i čini da se u ovom aspektu Srbija pozicionira visoko u regionu pa i više od mnogih članica EU.

Grafikon: Udeo žena među poslanicima

Izvor: evidencija NSRS

Ukoliko se učešće žena posmatra u skladu sa kvotama propisanim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o narodnim poslanicima može se zaključiti da su standardi kvote ispunjeni i na položajima predsedavanja parlamentom. Naime, u aktuelnom sazivu predsednik NSRS je muškarac, a od pet podpredsedavajućih dve su žene, što čini da je njihovo učešće i na ovim položajima iznad 30%.

Dalje ispitivanje zastupljenosti žena u parlamentu nameće pitanje da li je ova ispunjenost kvote posledica doslednog trenda da se unutar svih parlamentarnih stranki ili poslaničkih grupa vodilo računa o ispunjenosti kvota, ili su neke stranke više, a neke manje doprinele ovom ukupnom rezultatu³.

U NSRS postoji 15 poslaničkih grupa. Samo u jednom slučaju poslanička grupa ima predsednicu (SPS), dok su u svim ostalim slučajevima na čelu poslaničkih grupa muškarci. Iz naredne tabele se može videti da se ispunjenje standarda u pogledu kvote učešća žena kao manjinski zastupljene grupe u parlamentu, duguje činjenici da su najveće parlamentarne stranke vodile računa da u svojim poslaničkim strukturama zadovolje kvotni uslov, kao i da su neke stranke značajno premašile zakonom propisani minimum učešća žena. Tako se udeo žena od 40% i više, registruje u poslaničkim grupama Socijalističke partije Srbije, Ujedinjenih regiona Srbije i Liberalno demokratske partije. Imajući u vidu da stranke sa malim brojem poslaničkih mesta uglavnom nisu ispunile ovaj uslov (Jedinstvena Srbija, Zajedno za Srbiju, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Srpski pokret obnove – Demohrišćanska stranka Srbije), nameće se pretpostavka da u uslovima raspoloživosti manjeg broja parlamentarnih položaja žene teže dolaze do poslaničkih mesta. Ovakvu pretpostavku bi valjalo proveriti dodatnim istraživanjima, jer je moguće da su na delu i drugi faktori (kao što su ideološki, specifični rodni režimi u partijskim strukturama i sl.) koji mogu uticati na manji udeo žena.

Tabela: Udeo žena u poslaničkim grupama

Poslanička grupa	Udeo žena, u %
Srpska napredna stranka	35,9
Demokratska stranka	32,6
Socijalistička partija Srbije	40,0
Demokratska stranka Srbije – Vojislav Koštunica	38,1
Ujedinjeni regioni Srbije	46,7
Liberalno demokratska partija	41,7
Partija ujedinjenih penzionera Srbije	33,3
Samostalni narodni poslanici	16,7
Socijaldemokratska partija Srbije	33,3
Nova Srbija	37,5
Jedinstvena Srbija	14,3
Zajedno za Srbiju	14,3
Liga socijaldemokrata Vojvodine	20,0
Savez vojvođanskih Mađara	20,0
Srpski pokret obnove – Demohrišćanska stranka Srbije	20,0

Izvor: evidencija NSRS⁴

³ Zakon o izmenama i dopunama zakona o narodnim poslanicima, u članu 40a propisuje: „Na izbornoj listi među svaka četiri kandidata po redosledu na listi (prva četiri mesta, druga četiri mesta i tako do kraja liste) mora biti po jedan kandidat - pripadnik onog pola koji je manje zastupljen na listi, a ukupno na izbornoj listi mora biti najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola na listi.“ Službeni glasnik 36/2011 od 27. maja 2011.

⁴ Podaci dostupni na sajtu <http://www.parlament.gov.rs>

Podaci iz istraživanja daju više informacija o tome kakve položaje zauzimaju poslanice i poslanici u svojim strankama, kao i o tome sa kojih su položaja regrutovani među poslanike NSRS. Prema podacima iz anketnog istraživanja u kome je učestvovalo 38 poslanica i 67 poslanika ukazuju da se poslanici češće nego poslanice nalaze na položajima predsednika, podpredsednika i članova predsedništva u svojim strankama, dok su poslanice češće članice glavnih i izvršnih odbora.

Tabela: Poslanice i poslanici prema aktuelnom položaju u stranci, u %

Položaj	Poslanice	Poslanici
Predsednik, podpredsednici i članovi predsedništva	20,6	46,2
Članovi GO i IO	55,9	29,2
Članovi okružnih, opštinskih i gradskih odbora	5,9	9,2
Ostalo	17,6	15,4
Ukupno	100	100

Izvor: Istraživanje o kontrolnoj ulozi NSRS, 2013.

Za 54% poslanica i 51% poslanika ovo je prvi mandat u NSRS. Radno mesto koje je prethodilo poslaničkom mandatu kod poslanika je češće bila neka druga viša politička funkcija⁵ nego što je to bio slučaj kod poslanica (32,8% prema 17,1%). Poslanice su češće nego poslanici u parlament došli sa nižih političkih funkcija (34,3% prema 25,0%), a takođe su regrutovane češće sa direktorskih položaja nego poslanici (28,5% prema 13,5%).

Neravnomerna zastupljenost poslanica u različitim odborima NSRS ukazuje na obrasce rodne segregacije koji se ispoljavaju u obliku selektivne uključenosti poslanika i poslanica u različite tematske oblasti. Iz naredne tabele se može uočiti da su poslanice većinski zastupljene u odborima koji su usmereni na pitanja ljudskih prava, dečje, porodične zaštite, socijalne politike, siromaštvo, zaštitu životne sredine, kulturu i informisanje, dok u odborima usmerenim na bezbednost, finansije, unutrašnje poslove, prostorno planiranje, infrastrukturu i saobraćaj čine izrazitu manjinu.

⁵ Političari višeg ranga (članovi savezne/republičkih/pokrajinskih vlada, predsednici skupštinskih odbora, plaćeni članovi izvršnih odbora parlamentarnih stranaka, predsednici saveznih/republičkih/pokrajinskih sudova i zamenici); političari srednjeg ranga (ostali plaćeni funkcioneri u saveznoj/republičkoj/pokrajini vladama i skupštinama, članovi izvršnih i plaćeni članovi glavnih odbora parlamentarnih stranaka, sudije saveznih/republičkih/pokrajinskih sudova); političari nižeg ranga (plaćeni gradski i opštinski funkcioneri, članovi glavnih odbora parlamentarnih stranaka)

Tabela: Zastupljenost žena u odborima NSRS

Odbor	Udeo žena, u %
Odbor za administrativno-budžetska i mandatno-imunitetska pitanja	13.3
Odbor za dijasporu i Srbe u regionu	43.8
Odbor za evropske integracije	52.9
Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava	11.8
Odbor za kontrolu službi bezbednosti	11.1
Odbor za Kosovo i Metohiju	0
Odbor za kulturu i informisanje	70.6
Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova	64.7
Odbor za obrazovanje, nauku, tehnološki razvoj i informatičko društvo	29.4
Odbor za odbranu i unutrašnje poslove	0
Odbor za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu	25.0
Odbor za prava deteta	60.0
Odbor za pravosuđe, državnu upravu i lokalnu samoupravu	47.1
Odbor za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku	23.5
Odbor za prostorno planiranje, saobraćaj, infrastrukturu i telekomunikacije	18.8
Odbor za rad, socijalna pitanja, društvenu uključenost i smanjenje siromaštva	68.8
Odbor za spoljne poslove	58.8
Odbor za ustavna pitanja i zakonodavstvo	31.3
Odbor za zaštitu životne sredine	53.3
Odbor za zdravlje i porodicu	25.0

Izvor: evidencija NSRS⁶

Na kraju, podaci o subjektivnim percepcijama zastupljenosti žena u parlamentu ukazuju na jednu važnu pojavu. Naime, postoje bitne razlike između poslanica i poslanika u oceni sadašnje zastupljenosti žena. Iz naredne tabele se može uočiti da poslanice znatno češće nego poslanici ocenjuju da udeo žena još uvek nije na zadovoljavajućem nivou, te da bi ga trebalo povećati, kao i da poslanici

⁶ Podaci dostupni na sajtu <http://www.parlament.gov.rs>

znatno češće nego poslanice ocenjuju da je udeo žena zadovoljavajući, ali i da udeo žena nije bitan, već je bitan njihov kvalitet. Upravo ovaj poslednji stav najčešće skriva negodovanje protiv sistema kvota i često se može sresti u sredinama u kojima je institucionalnim okvirom stvoren pritisak da se o udelu žena mora voditi računa, te da ne bi bilo "politički korektno" otvoreno se tome suprotstaviti. Otuda često dolazi do zamene argumentacije, pa se puko brojčano učešće osporava, a pažnja se nastoji usmeriti prema "kvalitetu" poslanica (uslovu koji se ne ističe kada su u pitanju poslanici).

Tabela: Saglasnost sa stavovima o zastupljenosti žena među poslanicima

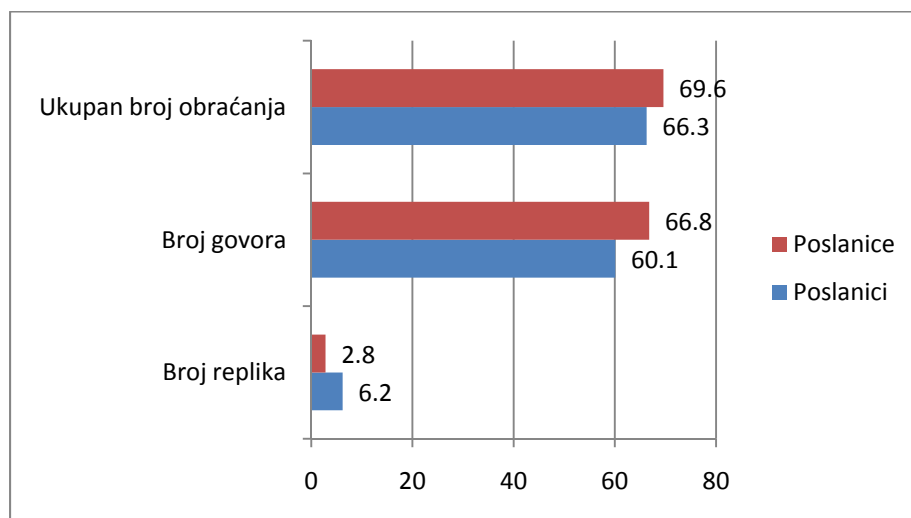
Stavovi	% Saglasnih sa stavom	
	Poslanice	Poslanici
Udeo žena među poslanicima je sasvim zadovoljavajući	18,4	28,4
Udeo žena među poslanicima nije zadovoljavajući i trebalo bi ga povećati	73,7	40,3
Udeo žena među poslanicima nije bitan, već je važan kvalitet	7,9	31,3
Ukupno	100	100

Izvor: Istraživanje o kontrolnoj ulozi NSRS, 2013.

3.2 AKTIVNOST POSLANIKA I POSLANICA

Drugi važan aspekt proučavanja rodних karakteristika rada NSRS odnosi se na aktivnosti poslanika i poslanica. Naime, udeo, zastupljenost u plenumu i telima samo ukazuje na brojčane srazmere i preduslov je za sve druge oblike ravnopravnog učešća, ali nije dovoljan pokazatelj jednakih mogućnosti učešća u zakonodavnim aktivnostima. Stoga je istraživanje dalje usmereno na neke najvažnije pokazatelje aktivnosti poslanika i poslanica. Upoređivanje „objektivnih“ i „subjektivnih“ podataka ukazuje na interesantan jaz. Naime, objektivni podaci preuzeti su iz evidencije NSRS koja se redovno prati i publikuje u okviru inicijative Otvoreni parlament. Podaci iz ove evidencije ukazuju da su poslanice u plenumu aktivnije nego poslanici. U narednom grafikonu se može videti da je prosečni broj obraćanja u plenumu po jednoj poslanici iznosio u 2013. godini 69.6, i da je bio nešto viši nego prosečni broj obraćanja po poslaniku. Takođe, iz grafikona se može videti da su u proseku poslanice održale veći broj govora nego poslanici, ali da su poslanici prosečno održali veći broj replika nego poslanice.

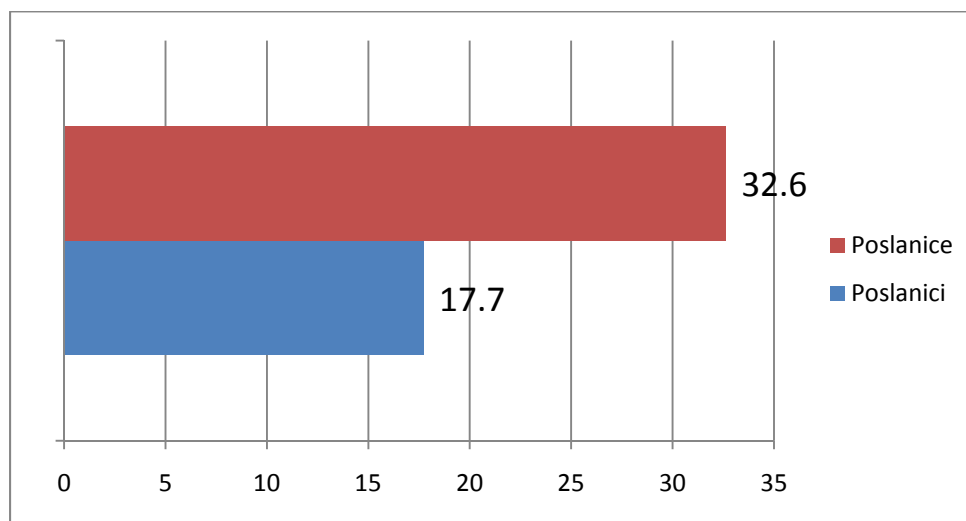
Grafikon: Prosečan broj obraćanja po poslaniku/poslanici u 2013.

Izvor: Otvoreni parlament

Razlike u obavljanju zakonodavne aktivnosti još su izraženije kada se posmatra broj amandmana podnetih u 2013. godini. Naime, tokom godine predato je ukupno 2264 amandmana, u podnošenju amandmana poslanici/e su učestvovali 5999 puta⁷. Među podnosiocima amandmana 2869 puta su to bile poslanice, a 3130 puta poslanici. Tako bi u proseku broj amandmana po jednoj poslanici iznosio 32.6, a po jednom poslaniku 17.7 što može biti indikator intenzivnije aktivnosti poslanica u ovom domenu.⁸

Grafikon: Prosečan broj podnetih amandmana na jednu poslanicu/poslanika, 2013.

⁷ Svi narodni poslanici mogu podneti amandman samostalno ili zajedno sa drugim poslanicima. Otvoreni parlament je pratio aktivnost narodnih poslanika kroz njihovo učešće u podnošenju amandmana bilo samostalno, bilo u grupi sa drugim poslanicima. Iz tog razloga važno je napomenuti da kada se posmatra koliko je koji/a poslanik/ca podneo amandmana, ukupan broj podnetih amandmana ne može se dobiti prostim zbirom broja amandmana u kojima je učestvovao/la svaki poslanik/ca.

⁸ U 2013. godini je bilo 88 poslanica i 177 poslanika koji su podnosili amandmane.

Izvor: Otvoreni parlament

Subjektivne percepcije učešća u zakonodavnoj aktivnosti u izvesnoj meri odstupaju od opisanog činjeničnog stanja. Dok poslanice jasno prepoznaju svoje češće učešće u raspravama o predlozima zakona, one ne prepoznaju i veće učešće u podnošenju predloga amandmana.

Tabela: Učešće u zakonodavnoj aktivnosti prema polu, u %

	Učešće u pripremama predloga zakona		Lično podnose predloge amandmana		Učešće u raspravama o predlozima zakona	
	Poslanice	Poslanici	Poslanice	Poslanici	Poslanice	Poslanici
Da, redovo	63,2	57,6	47,4	55,2	76,3	68,7
Da, ponekad	36,8	30,3	44,7	38,8	23,7	28,4
Ne, nikad	0	12,1	7,9	6,0	0	3,0
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Izvor: Istraživanje o kontrolnoj ulozi NSRS, 2013.

Podaci iz istraživanja ukazuju da su poslanice češće zadovoljne kvalitetom rasprava o zakonima, nego poslanici (polovina naspram trećine). Pored toga, češće tvrde da imaju podršku prilikom pisanja amandmana na zakone nego poslanici (81,6% prema 71,6%), a ta podrška najčešće dolazi od kolega/nica poslanika/ca, stručnjaka/kinja i stručnih službi NSRS. Poslanici nešto više nego poslanice koriste podršku stranačkih kolega/nica.

Tabela: Podrška u pisanju amandmana

Ko im pruža podršku prilikom pripreme amandmana	%	
	Poslanice	Poslanici
Kolege/nice poslanici	24,3	20,4
Stranačke kolege/nice	18,6	24,1
Stručnjaci	25,7	29,6
Stručne službe NSRS	24,3	20,4
Drugo	7,1	5,5
Ukupno	100	100

Izvor: Istraživanje o kontrolnoj ulozi NSRS, 2013.

Za razliku od zadovoljstva kvalitetom rasprava o predlozima zakona, ne postoje značajnije razlike između poslanika i poslanica u pogledu zadovoljstva kvalitetom podnetih amandmana - zadovoljno je 54% poslanica i 56,9% poslanika.

Istraživanjem su zabeležene i subjektivne, generalizovane ocene doprinosa poslanika radu parlamenta. Poslanice i poslanici su upitani da ocene da li poslanice imaju isti značaj kao i poslanici, da li se njihov rad vrednuje jednako, te da li mogu ostvariti jednak uticaj. Ovde se opet primećuju važne rodne razlike u percepcijama. Naime, 29% poslanica smatra da ipak nemaju isti značaj kao i poslanici u radu parlamenta, dok je takvog mišljenja tek 8% poslanika. Ipak, kada su upitani da li, žene jednako kao i muškarci mogu dati kvalitetan doprinos radu parlamenta, dakle kada je postavljeno načelno pitanje, gotovo svi ispitani poslanici i poslanice (97% poslanica i 98% poslanika) iskazalo je mišljenje da smatra da žene mogu da daju jednako kvalitetan doprinos radu NSRS kao i muškarci.

Pojedini sagovornici/e u kvalitativnom istraživanju su istakli i neke prednosti većeg učešća žena. Ocenili su da žene donose drugačiji način razmišljanja koji je obeležen posebnom brigom za ranjive grupe, porodice, pokazuju više solidarnosti, odgovornosti, ozbiljnije se spremaju za sednice, diskutuju o zakonima i komuniciraju na jedan umereniji način.

“One donose jedan drugačiji način razmišljanja, generalno. Druge su im teme više u fokusu nego što su muškarcima. Žene će pre obratiti pažnju na neke teme nego muškarci. Na primer, finansijska podrška porodicama sa decom sa invaliditetom, neke slične stvari. Žene mogu da lepše diskutuju, one donose jedan smireniji ton. Muškarci kada raspravljaju umeju da budu vrlo grubi, da koriste oštre reči. Drugačiji je način komunikacije.”

(poslanica NSRS)

4. PERCEPCIJE I ISKUSTVA NEJEDNAKOG TRETMANA

Anketnim istraživanjem, a potom i dubinskim intervjuima ispitivane su i percepcije nejednakog tretmana, kao i lična iskustva poslanica sa nejednakim tretmanom unutar NSRS. Uzimajući u obzir i anketne i kvalitativne podatke, kao i iskaze poslanica ali i poslanika, stiče se osnovni utisak da u NSRS postoji nekoliko oblika nejednakog tretmana:

1. Prvi, koji relativno lako svi prepoznaju i ističu jeste već ranije opisano neravnomerno učešće poslanica u skupštinskim odborima i međunarodnim delegacijama, odnosno njihova manjinska zastupljenost u pojedinim odborima i međunarodnim delegacijama.
2. Drugi, koji se tiče segregacije koja je prisutna u oblastima odgovornosti poslanika i poslanica, a koja se iskazuje kroz veću koncentraciju i usmerenost poslanica u oblastima koje se smatraju primerenije ženama, kao što su socijalna politika, briga o deci i porodici, rodna ravnopravnost, ljudska prava, kultura i informisanje, uz njihovu istovremenu isključenost iz oblasti bezbednosti, finansija i infrastrukturnih pitanja.
3. Treći oblik nejednakog tretmana takođe je višestruko prepoznat i tiče se praksi komunikacija, rodno nekorektnog jezika, neprimerenog ophođenja koji diskriminiše žene na osnovu pola,

neprimerenih komunikacija, kako u formalnim praksama zasedanja plenuma i odbora, tako i u neformalnim komunikacijama u hodnicima, pauzama.

Tako je 5,4% poslanica navelo da su bile neposredno izložene iskustvu nejednakog tretmana u NSRS. Interesantno je da je i 16,2% poslanica navelo da ne može da oceni da li je doživelo takvo iskustvo. To znači da postoji izvesna sumnja u sopstvenu senzibilisanost i mogućnost procene da li su neka od iskustava koje su doživele bila zapravo iskustva diskriminacije. Samo u tri slučaja poslanice su navele da su bile diskriminisane više puta. Poslanice koje su imale neposredno iskustvo diskriminacije navele su da se taj nekorektni tretman sastojao u davanju prednosti kolegi bez bilo kakvih objektivnih razloga zbog kojih bi imao prednost, kao i u nekorektnom obraćanju, upotrebi rodno neosetljivog jezika ili stavljanja neprimerenih primedbi, opaski, vezanih za rodnu pripadnost. Na eksplicitno pitanje da li su doživele da kolege iznose komentare, šale ili ponude na njihov račun zasnovane na činjenici da su žene, potvrdno je odgovorilo 22% poslanica, a nije moglo da oceni 3%.

Važno je pitanje mehanizama koji stoje na raspolaganju poslanicama da reaguju u situacijama kada su izložene nejednakom tretmanu. Istraživanje je ukazalo da su mehanizmi žalbe onda kada se diskriminacija desi u formalnim praksama i formalnoj komunikaciji, vrlo ograničeni i neprilagođeni specifično rodnoj diskriminaciji, a da u području nekorektnog tretmana u neformalnim praksama uopšte ne postoje. Naime, izvan sednice poslanice su prepuštene sopstvenim mehanizmima reagovanja. Tako je u situacijama diskriminacije i nekorektnog tretmana 58% ispitanica iskazalo direktno nezadovoljstvo osobi koja je to učinila, dok su ostale ignorisale problem i nisu reagovala. Nijedna nije koristila neku službenu proceduru žalbe u ovim slučajevima izloženosti diskriminacije u neformalnim praksama. Važan je nalaz istraživanja, međutim, da poslanice nisu ni sasvim obavestene, odnosno sigurne, da li u NSRS postoje jasno definisane procedure žalbe u slučajevima rodno zasnovane diskriminacije. Naime, po 28% poslanica tvrdi da postoje, odnosno ne postoje jasno definisane procedure žalbe u slučajevima rodno zasnovane diskriminacije, dok preostalih 44% tvrdi da nije upoznato sa tim.

Tokom dubinskih intervjua i poslanici i poslanice su ukazali na iste slučajeve diskriminacije i nekorektnog tretmana prema poslanicama. Očigledno da je slučaj plenearnog zasedanja tokom koga je jedan poslanik omalovažio koleginicu poslanicu rečima da „je lepa i da ne treba tako da diskutuje“ ostavio snažan utisak na sagovornike/ce, jer su ga gotovo svi tokom kvalitativnog istraživanja naveli. Tom prilikom zahtevano je od predsedavajućeg da sankcioniše takvo ponašanje poslanika, ali on je samo opomenut, bez neke kazne koju bi ocenili odgovarajućom.

„Bilo je neprimerenih tonova, neprimerenih šala. Toga ima dosta. To je nekultura. Više puta sam ukazivala da te šale nisu umesne, naročito pred drugima. Ja to vrlo jasno stavim do znanja. To se dešava svuda. To su uvek iste kolege koje misle da je to zanimljivo, da je to „šmekerski“. Uglavnom se te šale odnose na fizički izgled. To se stalno dešava i uglavnom od strane istih ljudi. Ja to nikad ne ignorišem, ne prećutim, ja uvek ukažem da to nije primereno.“

(poslanica NSRS)

Navedeni su i primeri diskusija tokom kojih je Ženska parlamentarna mreža okarakterisana kao zaverenička feministička organizacija, ali ponovo bez odgovarajućih sankcija.

“Jedan poslanik je diskutovao u stilu da smo mi neke feminističke zavereničke organizacije. Svi smo bili zgroženi njegovom diskusijom, ali ni on nije bio sankcionisan. Mi možemo da tražimo povredu poslovnika, ili da tražimo da predsedavajući izrekne opomenu ili novčanu kaznu, međutim, predsedavajući je taj koji odlučuje. Drugi mehanizmi ne postoje.”

(poslanica NSRS)

Pored navedenih oblika nejednakog tretmana, sagovornici/e u istraživanju ukazali su i na neke nejednakosti koje se više tiču konteksta, pozadinskih uslova angažovanja poslanika i poslanica u parlamentu. Poslanice su ukazale da su tokom napredovanja u svojoj političkoj karijeri imale utisak da im je teže da ostvare napredak u karijeri, da moraju više da se dokazuju nego muške kolege, da ih stranačka i politička okolina prihvata sa više skepse, te da im je znatno teže da usklade svoje porodične obaveze i karijeru.

“Bilo je teško prihvatiti odgovornu funkciju u stranci i u isto vreme odgajati bebu. Uvek sam svugde bila na vreme. Niko od kolega nije osetio da ja imam bebu i malo dete u to vreme. Često se pitam da li bih sada odlučila da se prihvatim tog posla na takav način. Da li bih ponovo prešla taj put. Tada nisam znala šta me čeka. Uvek sam bila tu gde se od mene tražilo. Za 10 godina samo nisam bila na jednom sastanku predsedništva i to zato što sam bila na službenom putu. Ali brzo sam pokazala dobre rezultate i tako su me prihvatili.”

(poslanica NSRS)

Slična zapažanja izneli su i pojedini poslanici koji su učestvovali u kvalitativnom istraživanju.

„Različita su očekivanja u našem društvu od žena i muškaraca. Muškarac može ceo dan da se bavi politikom. Žena kad dođe kući s posla mora da kuva ručak i bavi se kućom. To je, nažalost, tako u patrijarhalnom društvu kao što je naše.”

(poslanik NSRS)

5. PERCEPCIJE MOGUĆNOSTI ZA DALJE UNAPREĐIVANJE RODNE RAVNOSPRAVNOSTI U NSRS

Na osnovu podataka iz istraživanja može se zaključiti da u NSRS ne postoji sistematsko informisanje poslanika i poslanica o pitanjima rodne ravnopravnosti, niti nekih sistematskih, redovnih obuka, seminara koji bi sadržali rodnu senzibilizaciju i unapređivanje znanja o rodnoj ravnopravnosti. Ipak, izrazita većina poslanica (97.3%) i poslanika (83.6%) tvrdi da je tokom poslaničkog mandata imala prilike da bude upoznata sa principima rodne ravnopravnosti u NSRS. Informisanje o rodnoj ravnopravnosti ostvareno je različitim sredstvima. Tako je 12.5% unapredilo znanja o rodnoj ravnopravnosti u parlamentu preko aktivnosti u skupštinskim odborima, 29.5% se upoznalo kroz zakone, 20.5% preko Ženske parlamentarne mreže, 12.5% preko javnih slušanja, 11.4% kroz seminare i 13.6% na ostale načine.

Tokom istraživanja više puta je istaknut doprinos koji je unapređivanju rodne ravnopravnosti u parlamentu ostvarila Ženska parlamentarna mreža. Ova mreža okuplja sve poslanice, bez obzira na njihovu stranačku pripadnost i omogućava im da kroz razmenu iskustava, uz međusobnu podršku i solidarnost pokreću pitanja relevantna za unapređivanje rodne ravnopravnosti. Mreža je osnovana u proleće 2013. godine kroz projekat koji je u partnerstvu sa NSRS sprovodio Beogradski fond za političku izuzetnost. Formiranje i delovanje ove mreže višestruko je pozitivno ocenjivano tokom kvalitativnog istraživanja. Interesantno je da su i poslanice i poslanici koji su učestvovali u kvalitativnom istraživanju kao primer pozitivnih doprinosa Mreže naveli nedavne predloge amandmana koje su podnele poslanice okupljene kroz ovu mrežu. Neki od njihovih amandmana dobili su više glasova nego što je poslanica u parlamentu, što je predstavljalo dobar signal da je i određen broj kolega podržao njihovu inicijativu. Iako ovi amandmani nisu usvojeni, ovo zajedničko delovanje poslanica pokazalo je da njihova solidarnost može značajno povećati njihovu snagu, te da se u pitanjima rodne ravnopravnosti mogu uzdići iznad stranačkih interesa.

Ipak, poslanice su tokom intervjuja ukazale i na to da u drugim situacijama stranački interesi, odnosno lojalnost, mogu biti snažniji od ženske solidarnosti. Naime, pojedine članice mreže nisu podržale inicijativu da se raspravlja o nekim predlozima zakona koje su podnele njihove stranačke kolege, zato što su ocenile da Mreža ne može uticati na njihov sadržaj. U tim prilikama je odlučeno da mreža podnese amandmane na zakon, a ne da da mišljenje o prvobitnom predlogu zakona. U takvim prilikama se, prema oceni sagovornica, oseti procep u Ženskoj parlamentarnoj mreži, jer se stranački interes pokaže kao važniji.

Kada je u pitanju dalje unapređivanje rodne ravnopravnosti u NSRS, postoje značajne razlike u stavovima poslanica i poslanika. Dok izrazita većina poslanica smatra da je potrebno dalje poboljšati položaj žena u parlamentu, poslanici su podeljenog mišljenja, pri čemu gotovo podjednak broj smatra da je potrebno dalje poboljšati položaj žena kao i da nije potrebno jer je on već poboljšan.

Tabela: Stavovi o potrebi daljeg unapređenja položaja žena u NSRS

Stavovi	% saglasnih sa stavom	
	poslanice	poslanici
Da, potrebno je poboljšati položaj žena u NSRS	77,8	49,2
Ne, nije potrebno jer je već poboljšan	19,4	44,6
Ne znam, nisam informisan/a	2,8	6,2
Ukupno	100	100

Izvor: Istraživanje o kontrolnoj ulozi NSRS, 2013.

Tokom dubinskih intervjuja poslanice su iskazivale zadovoljstvo zbog toga što je u poslednjem, devetom sazivu učinjen značajan pomak u pogledu povećanja učešća žena u parlamentu, ali su istovremeno ukazivale i na to da se sadašnjim učešćem ne smemo zadovoljiti.

„Rodna ravnopravnost podrazumeva ravnopravnost. Dakle, da nas ima jednak broj. To za mene znači ravnopravnost. To što ima ovaliki broj žena je uspeh u jednom smislu, zato što nikad ranije nije bilo toliko žena. I mislim da je to dobro u ovom trenutku, ali ne mislim da žene treba da se zadovolje time. Opet, sa treće strane, ja sam zagovornik toga da ne treba mi da teramo nekoga na nešto, nema potrebe. Ali, možda neke žene ne znaju da mogu, a mogu, zato što im neko nije dao priliku. Jer, obično se smatra da je politika muški posao, a ne ženski. E sad, da nije ovakav slučaj, možda neke žene ne bi znale da su toliko dobre da se bave politikom. Dakle, ne bih nikoga da teramo, ali s druge strane mi je drago i mislim da treba da težimo ravnopravnosti.“

(poslanica NSRS)

Prema mišljenju pojedinih sagovornica, ostvarivanje kvote učešća žena u parlamentu nije bitno samo neposredno za rad NSRS, već ima mnogo dalekosežnije posledice, jer podstiče i motiviše žene da se više uključuju u politiku.

„Sad su i u strankama žene postale mnogo aktivnije, jer sad one vide prostor – ‘Ako budem aktivna, znam gde ću...jer sad u skupštini ima kvota. Ja znam da moj grad mora da pošalje jednu ženu za poslanicu, ja znam da će moja stranka poslati jednu poslanicu. Znači, ja mogu da budem među tih deset žena koje su eventualni kandidati za poslanicu. Znači ja imam sad motiv da se borim.’ Znači ta kvota je sada motiv da se negde juri, bar kad je parlament u pitanju. Kad budemo imali kvote za neke druge institucije one će reći – ‘Super, pa hajde da budem aktivna, jer neko može da me pozove i ovde. Sad neko mora da me pozove.’ Žene su do sada pričale da neće da se bore zato što uvek muškarce biraju. Sada nije tako. Sada će biti odabrana dvojica, ali ćeš ti biti treća. Sad ima prostora da se radi.“

(poslanica NSRS)

Poslanice i poslanici koji smatraju da je potrebno dalje unapređivati položaj žena u parlamentu, smatraju u 31.3% slučajeva da je to potrebno učiniti kroz veću zastupljenost žena u odborima, kroz povećanje ukupnog broja poslanica (26.2%), kroz njihovo veće učešće u različitim telima (16.4%), kroz veće učešće u međunarodnim delegacijama (10%) i dr.

Tokom dubinskih intervju je ocenjeno da je potrebno obezbediti više žena na položajima predsednika odbora, kao i šefova poslaničkih grupa. Takođe istaknuto je da je potrebno smanjiti rodnu segregaciju koja je prisutna u tematskoj usmerenosti poslanika i poslanica, odnosno da je potrebno da se žene više uključe u teme bezbednosti, finansija, infrastrukture.

„Socijalna i slična pitanja uvek su vezana više za emotivnu inteligenciju. Žene treba više hladnokrvno da se orijentišu na privredu i na tokove novca.“

(poslanica NSRS)

Gotovo svi sagovornici/e u kvalitativnom istraživanju istakli su problem rodno nekorektne komunikacije, kako u formalnim praksama i komunikacijama, tako i u neformalnim. Oni su ocenili da bi donošenje nekog posebnog pravilnika, kodeksa ponašanja ili komunikacije mogao predstavljati dobar pokušaj da se ukaže na neprihvatljivost takvog ponašanja, pa da se ono i sankcioniše, ali su istovremeno izrazili i sumnju da bi to donelo pomaka, odnosno da bi se dosledno sprovodilo. Iznete su i ocene da se takvi oblici nekorektnog ponašanja mogu pripisati neadekvatnom ličnom vaspitanju pojedinih poslanika, koje se ne može ni ispraviti pravilnicima i kodeksima ponašanja.

Tokom istraživanja čuli su se i predlozi koji se tiču podrške poslanicama da obavljaju svoj posao sa manje opterećenja. One koje imaju decu mlađeg uzrasta nalaze da je veoma teško uskladiti poslaničku funkciju sa porodičnim obavezama, pre svega zbog toga što radno vreme nije uobičajeno i često su prinuđene da rade duže od uobičajenog radnog vremena i u kasnijim satima. Stoga bi, prema njihovom mišljenju, bilo veoma korisno da se otvori obdanište, kao što je to slučaj u nekim parlamentima drugih zemalja.

Više puta su poslanici i poslanice tokom kvalitativnog istraživanja ukazali na to da povećanje udela žena u parlamentu iako je važno može da predstavlja i znak da se moć zapravo ne nalazi u parlamentu. Takva su i iskustva iz drugih sektora, pa i iz drugih zemalja. Jedan sagovornik je ukazao na slične procese koji su se odigrali u pravosudnom sistemu. Naime, opadanje materijalnih uslova nagrađivanja i profesionalnog prestiža koji su se odigrali tokom 1990ih godina doveli su do povlačenja muškaraca sa položaja sudija i njihovog masovnog prelaska u advokaturu. Tako je došlo do feminizacije sudijskih položaja, ali i do opadanja njihove moći, ugleda i prestiža. Slične mogućnosti oni zapažaju u aktuelnim trendovima promena u parlamentu i moći različitih grana vlasti. Naime, povećanje udela žena

u parlamentu neki sagovornici povezuju sa opadanjem moći parlamenta i povećanjem moći izvršne vlasti.

„Bilo je takvih iskustava i u drugim zemljama. Onda kada se povećao broj žena u parlamentu, onda se moć preselila negde drugde, odnosno u ministarstva. Onog trenutka kad se poveća broj žena u ministarstvima moć se premešta u upravne odbore, tamo gde su tokovi novca. Zato u nekim državama kao u Norveškoj i u privatnim kompanijama, u upravnim odborima mora da se poštuje kvota učešća žena.“

(poslanica NSRS)

Upravo iz tih razloga neke sagovornice su ukazale na sve snažnije namere Ženske parlamentarne mreže da se založi za proširivanje procesa povećanja udela žena u strukture izvršne vlasti, odnosno u same vrhove Vlade RS.

„Kvotni sistem treba primeniti i na Vladu. Ključna politička moć, moć da se nešto menja je u ministarstvima. Zato je to važno. Mi smo potpisale tu inicijativu da tražimo najmanje 30% u sledećoj vladi.“

(poslanica NSRS)

6. ZAKLJUČCI

Istraživanje o karakteristikama rodne ravnopravnosti u NSRS upućuje na nekoliko važnih zaključaka.

Ostvareni su značajni pomaci u povećanju zastupljenosti žena u NSRS i njihovoj većoj ulozi u zakonodavnim i kontrolnim funkcijama parlamenta:

- Prvi put je realizovana kvota propisana zakonom, i žene beleže udeo od preko 30% u poslaničkim mestima.
- Većina poslaničkih grupa ispunila je uslove kvota, pojedine grupe su ostvarile i učešće žena od preko 40%, dok je nekoliko malih poslaničkih grupa podbacilo u ostvarivanju kvota.
- Osnovana je Ženska parlamentarna mreža, kao neformalna mreža u parlamentu, koja omogućava solidarno delovanje poslanica u oblasti unapređivanja rodne ravnopravnosti.
- Učešće žena u zakonodavnim aktivnostima je impozantno, one su u proseku češće predlagači amandmana i više učestvuju u diskusijama o zakonima a manje repliciraju.
- Povećanje udela žena mnoge poslanice i poslanici ocenjuju vrlo pozitivno, ukazujući na neke nove kvalitete koje je parlament dobio ovim povećanjem, kao što su efikasniji rad, odgovornije i umerenije komuniciranje, posvećivanje više pažnje pojedinim socijalnim pitanjima i sl.

Pored navedenih poboljšanja, i dalje postoje važna polja rodnih nejednakosti i nejednakog tretmana. Ona se manifestuju u:

- Manjoj zastupljenosti žena na pojedinim položajima – šefovima poslaničkih grupa, predsednicima odbora, među članovima međunarodnih delegacija.
- Rodnoj segregaciji u tematskoj usmerenosti, pri čemu se žene više usmeravaju na pitanja ljudskih prava, socijalne zaštite, kulture, komunikacije, a gotovo su potpuno isključene iz pitanja bezbednosti, finansija, ekonomije, infrastrukture.
- Težem ulasku u poslaničke krugove, kojima obično prethodi otežan uspon kroz stranačke strukture, potreba da se više dokazuju, ulažu više napora i teže zadobijaju poverenje kolega.
- Većim opterećenjima izazvanim usklađivanjem karijere sa porodičnim obavezama u slučaju poslanica koje imaju malu decu.
- Diskriminacijom u komunikaciji, nekorektnim tretmanom u formalnim i neformalnim komunikacijama.

Pored toga, sistematske obuke, rodne senzibilizacije ili informisanje nisu prisutni u redovnom radu parlamenta, što usporava procese otklanjanja postojećih oblika nejednakosti.

Većina poslanica i polovina poslanika ocenjuju da je potrebno dalje unapređivati rodnu ravnopravnost u NSRS. Predlozi pravaca u kojima je to potrebno učiniti obuhvataju:

- Dalje povećanje udela žena među poslanicima.
- Povećanje udela žena na položajima predsednika odbora, šefova poslaničkih grupa, među članovima međunarodnih delegacija.
- Veće uključivanje žena u teme i oblasti iz kojih su tradicionalno isključene, poput bezbednosti, ekonomije, finansija, infrastrukture.
- Redovno informisanje poslanika/ca o pitanjima rodne ravnopravnosti.
- Definisane i sprovođenje rodno odgovornog kodeksa ponašanja u formalnim i neformalnim komunikacijama.
- Obezbeđivanje podrške poslanicima da lakše podnesu dvostruko opterećenje profesionalnog angažmana i brige o porodici.
- Proširivanje principa kvota i na izvršnu vlast i povećanje učešća žena u vrhovima Vlade RS.

LITERATURA

Blagojević, M. (2002) „Žene i muškarci u Srbiji 1990-2000: urodnjavanje cene haosa“, u Bolčić, S, Milić, A. (ur.) *Srija krajem milenijuma: razaranje društva, promene i svakodnevni život*“, ISIFF, Beograd: 283-314.

Milić, A. (1994) *Žene, politika, porodica*, Institut za političke studije, Beograd

Gudac Dodić, V. (2006) *Žena u socijalizmu*, INIS, Beograd

RZS, *Opštine u Srbiji*, 2013

Stavovi izneti u ovom izveštaju izražavaju stavove autora i nužno ne izražavaju stavove Instituta za održive zajednice (ISC), Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) i Vlade SAD.